

TÜRKİYE’DE HANEHALKI TASARRUF DAVRANIşLARININ BELİRLEYİCİLERİ

DETERMINANTS OF HOUSEHOLD SAVINGS BEHAVIOR IN TURKEY

Kemal AKA*
Erişah ARICAN**

Öz

Hanehalkı tasarrufları bir ülke ekonomisi için hem yatırım finansman kaynağı hem de makroekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle hanehalkı tasarruf birikimindeki artış önem arz etmekte, bireylerin tasarruf eğilimini etkileyen faktörlerin tespiti ise bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu, Kalkınma Bakanlığı ve Dünya Bankası’ndan elde edilen veriler ile Türkiye’de hanehalkı tasarruf davranışlarının belirleyicileri (1996-2017) incelenmiştir. Kişi başi GSYH, enflasyon oranı, para arzı ve genç bağımlılık oranı modelde yer alan değişkenlerdir. Çalışmanın ekonometrik analiz kısmında ise En Küçük Kareler(EKK) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda kişi başına düşen GSYH ve enflasyon oranlarının tasarruf oranları üzerine anlamlı ve olumlu, para arzı ve genç bağımlılık oranlarının ise tasarruf oranları üzerine anlamlı ve olumsuz etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular incelendiğinde değişkenlerin tamamının tasarruf oranları üzerine ilişkisi, literatürde yer alan çalışmalarla benzerlik göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: En Küçük Kareler Yöntemi, Tasarruf Davranışı, Tasarrufun Belirleyicileri

Jel Kodları: C32, D1, E21

Abstract

Household savings are used both as a source of investment financing for a country’s economy and as an important tool for achieving macroeconomic stability. Therefore, the increase in household savings accumulation

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, erisaharican@marmara.edu.tr

** Arş. Gör. Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, Bankacılık Bölümü, kemal.aka@marmara.edu.tr

*** Bu alışma Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı’nda Prof. Dr. Erişah Arıcan’ın danışmanlığında yürütülen “Türkiye’de Tasarrufun Belirleyicileri ve Finansal Sistem İlişkisi: Bankacılık Sektr zerine Bir Uygulama” isimli yayınlanmamış doktora tezinden retilmiştir.

is important and the main purpose of this study is to determine the factors affecting the disposition of individuals. The work in this context, determinants of household savings behavior in Turkey with the data obtained from Turkey Statistical Institute, Ministry of Development and the World Bank (1996-2017) was examined. GDP per capita, inflation rate, money supply and youth dependency ratio are the variables in the model. In the econometric analysis of the study, Least Squares (OLS) method was used. As a result of the study, it has been concluded that GDP and inflation rates per capita have significant and positive effects on saving rates, money supply and young dependency ratios have significant and negative effects on saving rates. When the findings are examined, the relation of all the variables on saving rates is similar to the studies in the literature.

Keywords: Least Squares Method, Saving Behavior, Determinants of Savings

JEL Codes: C32, D1, E21

Giriş

Bir lke için önemli bir finansman kaynağı olan tasarruflar, makroekonomik istikrarın sağlanması için de önemli bir araçtır. Bundan dolayı bir ekonomide toplam tasarruf ve yatırım birbirine bağlı değişkenlerdir. Tasarruflar ekonomi içerisinde yatırımlara dönüşerek ülke ekonomisinin kalkınmasına ve lkede yaşayan vatandaşların da yaşam standardının artmasına fayda sağlamaktadır. Çünkü tasarruf oranı yüksek ülkelerde hem istihdam hem de gelir oranları yüksek olmaktadır. Tasarruf oranı düşük olan ülkelerde ise yatırımlar nispeten daha az gerçekleşmekte ve lkede yaşayan vatandaşların hem gelir seviyesi hem de refah seviyesi daha düşük kalmaktadır.

Bir lkede tasarruf oranları düşük ve yatırımlar için finansman yetersizliği var ise bu durum ülkeyi dış kaynaklı yabancı finansmana yönelmektedir. Riskli bir ekonomisi olan ülkeler için yabancı finansman imkânı yaratmak oldukça güç olmakla birlikte, ülke ekonomisi dışarıdan gelebilecek şoklara ve siyasi müdahalelere karşı da daha duyarlı hale gelebilmektedir.

Tarihte yaşanan ekonomik krizler hem bireyleri hem de ülke ekonomilerini yönetenleri tasarruflar konusunda daha dikkatli olmaya zorlamaktadır. Hkmetler yeni yatırımların gerçekleşmesi, üretim artırılması, istihdamın sağlanması, ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanması için tasarrufların artışına önem vermektedirler. Ekonomi yöneticilerinin, yatırım kararları için geliştirilecek tasarruf yöntemlerine ve bireyleri tasarruf ile yatırıma teşvik edecek doğru ve adil bir düşünceye sahip olmaları gerekmektedir (Adelakun, 2015: 2). Bu nedenle tasarruflar, yatırım finansman olanaklarını artırmak için hayati önem taşımaktadır.

Bu alışma, Türkiye'de yaşayan hanehalkının tasarruf davranışlarının belirleyicilerini tespit etme amacı taşımaktadır. Bu sebeple TK, Kalkınma Bakanlığı ve Dünya Bankasından elde edilen veriler ile 1996-2017 yılları arası tasarrufun belirleyicileri olarak kişi başına düşen GSYH, faiz oranları, enflasyon oranı, cari işlemler dengesi, dış ticaret haddi, kamu tasarrufları, finansal derinlik, para arzı, yaşlı bağımlılık oranı, genç bağımlılık oranı, kentleşme oranı, emeklilik sistemleri, servet ve borçlanma kısıtı değişkenleri incelenmiştir. Bu değişkenlerden söz konusu dönemde Türk ekonomisi için sadece dört tanesinin anlamlı olduğu görülmüş ve modele sadece dört değişken dâhil edilmiştir. Kişi başı düşen GSYH, enflasyon oranı(P), para arzı(M2), ve genç bağımlılık oranı(GBO) değişkenleri modele dâhil edilen değişkenlerdir.

Çalışmada öncelikle tasarruf kavramı ile ilgili kavramsal ereve ele alınmıştır. Ardından iktisat biliminde literatürde yer alan tasarruf ile ilgili yaklaşımlara ve tasarrufun belirleyicilerine yer verilmiştir. Uygulama kısmında ise tasarrufun belirleyicileri üzerine literatürdeki çalışmalarda incelenen değişkenler ve yöntemler çerçevesinde Türkiye’de tasarrufun belirleyicilerine yönelik hangi modelin ve hangi yöntemin uygun olacağına karar verilmiştir. Elde edilen bulgular ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Çalışma, Türkiye zerine yapılan çalışmalarda döneme göre anlamlı değişkenlerin farklılık oluşturabileceğini göstermektedir. Tasarruf ve yatırım yoluyla büyümeyi hızlandırmak amacıyla ülkedeki kişi başına düşen gelir ile ihracatın artırılmasına yönelik çaba gösterilmesini önermektedir.

I. Tasarrufa İlişkin Kavramsal ve Teorik ereve

1.1. Tasarruf Kavramı

Tasarruf kavramı ile ilgili olarak ekonomi literatüründe birçok farklı tanıma yer verilmektedir. Modern iktisadin kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith bireylerin hayat standartlarını daha kaliteli duruma getirmesi için tasarruf yapmanın gerekliliğini ortaya koymuş ve tasarrufu servet olarak anlamlandırmıştır(Smith, 1997: 277). Smith ile aynı görüşte olan Thomas Robert Malthus, sermayenin devamlılığı için tasarruf yapmanın gerekliliğini ortaya koymuştur(Malthus, 1827: 238). Bir başka klasik iktisat düşünürü John Baptiste Say ise tasarruf kavramını ileride tüketim için kenara konulan bir kaynak olarak açıklamaktadır. Bununla birlikte eğer tasarruflar üretime dönüştürülür ise tasarrufların tüketime azaltmayacağı aksine sürekli yenilenen bir tüketime neden olacağı da ifade edilmektedir. Say, bireylerin üretim sermayesini ve topluluğun toplam üretim sermayesini artırmanın tek yolunun tasarruf yapmak olduğunu ifade etmiştir(Say, 1971: 110-111).

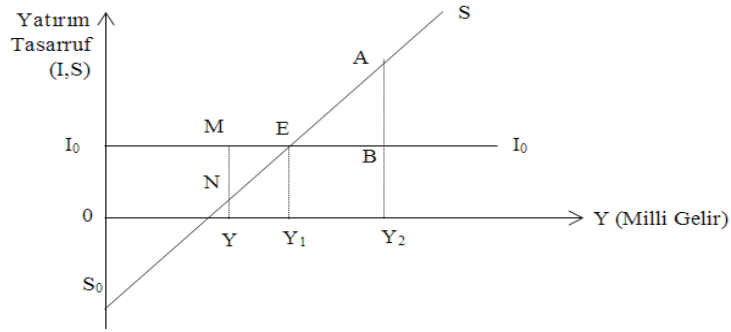
Ekonomide sızıntılar enjeksiyonlara eşit olduğunda milli gelir denge düzeyi sağlanmaktadır. Sızıntılar, ekonomiyeye aktarılmayan tasarruflar(S) ve devletin topladığı vergilerden(T) oluşurken, enjeksiyonlar ise tasarrufların tekrar ekonomik sisteme dönüşümünü sağlayan yatırımlar(I) ve devletin yapmış olduğu kamu harcamalarından (G) oluşmaktadır.

$$S+T = I + G$$

Sızıntılar Enjeksiyonlar

Milli gelir denge düzeyini tasarruf – yatırım eşitliğinde değerlendirirken; $S+T =G+I$ özdeşliğini sadeleştirerek; hem ekonominin dışa kapalı olduğu hem de devletin olmadığı bir ekonomide kamu harcamaları (G) ile vergiler (T) denklemden çıkarıldığında $I=S$ elde edilmektedir.

Yukarıdaki eşitliğe göre milli gelirin dengeye gelmesi için tasarrufların yatırımlara eşit olması gerekmektedir. Dolayısıyla milli gelir denge düzeyi, tasarruf ve yatırım doğrularının keşiştiği noktada gerçekleşmektedir(şekil 1).

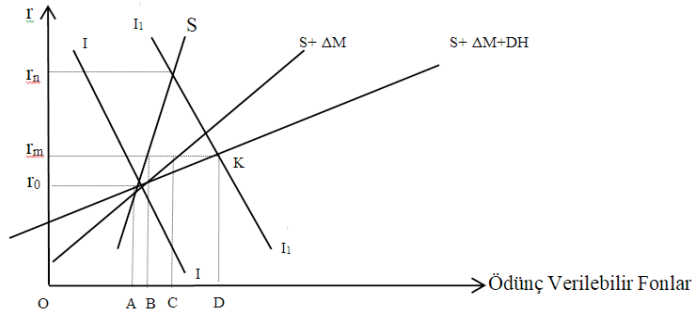

Şekil 1. Tasarruf-Yatırım Eşitliği ve Milli Gelir

Kaynak: D. HAMBERG, (1955), Investment and Saving in a Growing Economy, The Review of Economics and Statistics, 37(2), s.197.

Şekil 1'e göre milli gelir denge düzeyi E noktasında gerçekleşirken, milli gelirin Y_1 'in altında ya da üstünde olması dengenin bozulmasına sebep olmaktadır. Milli gelir seviyesi, denge geliri olan Y_1 seviyesinin altında Y seviyesinde gerçekleşirse, yatırımlar (MN), tasarruflardan (NY) daha fazla olmaktadır. Başka bir ifadeyle ekonomide bulunan fazla para tüketime gitmektedir. Bu durum da talebi artıracığından dolayı üreticiler üretimlerini artırma yoluna gidecekler ve bu artış, tasarruf ve yatırımların birbirine eşit olduğu Y_1 milli gelir seviyesine kadar devam edecektir. Diğer türlü milli gelir seviyesi, denge geliri olan Y_1 seviyesinin üstünde Y_2 seviyesinde gerçekleşirse, yatırımlar (BY2), tasarruflardan (AB) daha az olmaktadır. Başka bir ifadeyle tasarrufların bir bölümü yatırımlara yönlendirilmeyip saklanmaktadır. Bu durum da ekonomide arz fazlalığı oluşacağından üreticiler üretimlerini azaltma yoluna gidecekler ve dolayısıyla milli gelir seviyesinde azalma ortaya çıkacaktır. Bu azalma da tasarruf ve yatırımların birbirine eşit olduğu Y_1 milli gelir seviyesine kadar devam etmektedir.

Diğer taraftan klasik iktisatçılara göre belli bir reel gelir düzeyine sahip bireylerin tasarruf oranları ile reel faiz oranları arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla faiz oranları, tasarruf arz ve tasarruf taleplerine göre belirlenmektedir. Bu durum da literatürde ödünç verilebilir fonlar teorisi ile açıklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre faiz oranı, ödünç verilebilir fonların arz ve talebinin eşit olduğu noktada dengede olmaktadır. Ödünç verilebilir fonlar teorisi Şekil 2 yardımıyla açıklanabilir:

Şekil 2. Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi

Kaynak: Gardner ACKLEY, (1957), Liquidity Preference and Loanable Funds Theories of Interest:Comment, The American Economic Review, 47(5), s. 668.

şekil 2'ye göre yatay ekseninde ödünç verilebilir fonların arz ve talebi yer alırken, dikey ekseninde faiz oranları gösterilmektedir. S eğrisi faiz oranına hassas tasarrufu diğer bir ifadeyle ödünç verilebilir fonlar arzını, I eğrisi ödünç verilebilir fonlar talebini, r_0 piyasa faiz oranını, ΔM para arzını, DH ise parasal tabanı göstermektedir. Yatırım eğrisinin I'dan II'e kayması ile piyasa faiz oranı r_m 'ye yk-selecektir. Faiz oranlarının yükselmesi, yeni tasarrufların ve yastık altında tutulan paranın piyasaya çıkmasını sağlayacak ve dolayısıyla yeni oluşan toplam arz miktarı $S+\Delta M+DH$ eğrisi ile gösterilecektir. şekil 1'e göre piyasa faiz oranı, ödünç verilebilir fonlar arzı ile talebinin keşiştiği K noktasında dengede olacaktır. Bankacılık sektörü dengede olan bir ekonomide para yaratma imkânlarını kullanarak ödünç verilebilir fon arzını artırması durumunda piyasa faizini doğal faiz oranının altına çekebilir(Ackley, 1957: 668).

Keynesyen iktisat okulunun kurucusu John Maynard Keynes, tasarruf kavramını gelirin tkretim yapıldıktan sonra geriye kalan kısmı olarak tanımlamaktadır. Keynes'e (1936) göre, tkretim ve tasarruf düzeyinin ana belirleyicisi, ülkenin milli geliridir. Bu nedenle, gelir arttıķa, tkretim ve tasarruf düzeyinin yükselmesi beklenmelidir. Aynı şekilde, bireysel olarak, kişinin günlük gelirinin tkretim ve tasarruf düzeylerini belirlediğini savunmuştur. Keynes'e göre tasarruf, klasik iktisatçıların iddia ettiği gibi faiz oranının bir fonksiyonu değil, harcanabilir gelirin bir fonksiyonudur ve faizin tasarruf üzerindeki etkisinin gelir yoluyla gerekleşiştiği ifade edilmektedir(Keynes, 1964: 63).

$$C = f(Y_d)$$

$$S = Y - C$$

$$S = \text{Tasarruf}$$

$$C = \text{Tkretim}$$

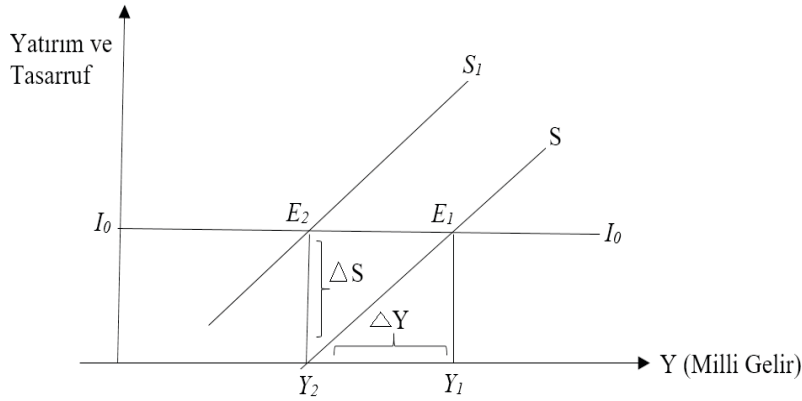
$$Y_d = \text{Harcanabilir gelir}$$

$$Y = \text{Tüketicici gelir düzeyi.}$$

Tasarruf ile ilgili olarak makroekonomik anlamda yapılan ilk çalışma 1936 yılında Keynes tarafından gerçekleştirilen mutlak gelir hipotezidir. Mutlak gelir hipotezine göre harcanabilir gelir arttığında tkretim artacak, ancak tkretimde meydana gelecek artış gelirdeki artıştan daha az olacaktır ve dolayısıyla gelirin artması tasarrufları da artıracaktır. Keynes bu görüşü marjinal tkretim eğilimi kavramıyla açıklamıştır. Bu kavram, yüksek gelir dilimine sahip bireylerin gelir düzeyi arttıķa marjinal tkretim eğiliminin azaldığını ve gelirlerinin büyük bir bölümünü tasarruflara ayırdığını, düşük gelir dilimine sahip bireylerin ise gelir düzeyleri arttıķa gelirlerinin büyük bir kısmını tüketime ayırdığını ileri sürmektedir (Alimi, 2013: 3).

Mutlak gelir hipotezi sonucunda tasarruf paradoksu ortaya çıkmaktadır. Standart büyüme modellerinin aksine, bir ekonomide bireylerin daha fazla tasarruf yapma arzusu ekonominin büyümesine değil, aksine durgunluğa girmesinde bir katalizör olduğunu göstermektedir. Bireylerin tasarruflarının artması otonom tkretimi ve dolayısıyla da toplam planlanan harcama miktarını azaltmaktadır. Bu ise milli gelirin otonom tkretimdeki azalma ile çarpan katsayısının çarpımı kadar azalmasına

sebeptir. Söz konusu bu duruma yani bireylerin tasarrufları arttıkça milli gelirin azalmasına literatürde tasarruf paradoksu denilmektedir(Huo ve Rull, 2013: 1).

Şekil 3: Tasarruf Paradoksu

Kaynak: Paul A. SAMUELSON, (1980), Economics, 11.Baskı, McGraw-Hill, s. 227.

Keynesyen iktisat okulunun düşünürlerinden P. A. Samuelson, tasarruf kavramını safi reel gelirden tüketim harcamaları çıkarıldıktan sonra geriye kalan kaynak olarak ifade etmiştir. Samuelson, bireylerin ileride yapacağı tüketim için cari dönemde yapacağı tüketimi iptal ederek tasarruf eğiliminde bulduklarını belirtmiştir(Samuelson, 1980: 234).

Monetarist düşünür Milton Friedman ise tasarruf kavramını gelecekteki tüketim için şimdiden alınan bir tedbir olarak ifade etmiştir(Douglas ve Isherwood,1999: 65).

1.2. Tasarrufun Önemi ve Belirleyicileri

Tasarruflar ekonomik büyüme teorisinde stratejik bir değişkendir. Tasarrufların önemi ve ekonomik büyümenin bir belirleyicisi olarak rolü, Adam Smith ve David Ricardo gibi klasik ekonomistler tarafından vurgulanmıştır. Bir ülkenin ekonomik büyüme sağlayabilmesi için üretim, tarım, teknoloji ve eğitim gibi çeşitli alanlara yatırım yapması gerekmektedir. Söz konusu bu yatırımlar için de çok fazla finansmana ihtiyaç duyulmaktadır. Bir ülke yaptığı tasarruf kadar yatırım yapabileceği için söz konusu yatırımlara ne ölçüde kaynak aktarılabilceği tasarruf hacmine bağlı olmaktadır.

Tasarrufların bireylerin yaşam standardına katkı sağlayabilmesi bakımından anlamlı olabilmesi, tasarrufa ayrılan fonların finansal sistem vasıtasıyla yatırımlara yönlendirilerek ekonomiye etkin bir şekilde entegre olması ile mümkün olmaktadır. Diğer türlü yatırım olarak değerlendirilmeyen tasarruflar, yastık altında bekletilirse, bu durum ne bireyin kendisine ne de ülke ekonomisine katkı sağlamamaktadır. Tasarruflarını yastık altında tutan bireyler özellikle enflasyonist dönemlerde tasarruflarında değer kaybı yaşayarak bu durumdan olumsuz etkilenmektedirler. Bu sebeple tasarrufların,

finansal sisteme aktarılması, yatırıma ve istihdama dönüşümünün sağlanması ülke ekonomisinin büyümesi ve istikrarının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Literatürde tasarrufların ülke ekonomisi açısından önemi ile ilgili çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Adewuyi, Bankole ve Arawomo yaptıkları çalışmada ekonomik büyümenin, makroekonomik dengenin ve finansal istikrarın elde edilmesi için yeterince güçlü bir tasarruf performansının önemli bir önkoşul olduğunu ifade etmişlerdir (Adewuyi, vd., 2007: 71-72).

Tony, yurtiçi tasarruf eksikliğinden dolayı başvurulacak yabancı kaynakların, ülkeyi dışsal şoklara karşı daha duyarlı hale getirdiğini ileri sürmektedir (Tony, 2007: 17-42). Bu nedenle, yurt içi tasarruflar, uluslararası ekonomik dalgalanmalara karşı savunmasızlığı en aza indirmek için bir yatırım finansmanı kaynağı olarak öncelikli olmaya devam edecektir.

Literatürde tasarrufun belirleyicilerini inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Söz konusu bu belirleyiciler; ekonomik büyüme, gelir artışı, kamu tasarrufları, dış ticaret hadleri, enflasyon, demografik yapı, reel faiz hadleri, servet etkisi, borçlanma kısıtı, cari açık, finansal derinlik ve gelir dağılımıdır. Yapılan çalışmalar toplumdan topluma sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik yapıya göre farklılık göstermektedir. Teoride bu değişkenlerin tasarruf üzerine etkisi incelendiğinde ekonomik büyüme ve gelir artışının tasarruf üzerine anlamlı ve pozitif ilişkisi olduğu görülmektedir. Ampirik ve teorik bulgular kamu tasarruf oranının özel tasarruf oranı üzerine negatif etkisi olduğunu göstermektedir. Ricardo'nun teorisine göre, kamu tasarruf oranlarındaki artış özel tasarruf oranlarını olumsuz etkilemektedir (Ricciuti, 2003: 57). Ancak, Ricardo'nun teorisinin geçerli olması için, sermaye piyasasının mükemmel olması ve tasarruf davranışını etkileyen belirsizliğin olmaması gerekmektedir (Giorgioni ve Holden, 2003: 210).

Dış ticaret haddi rakamlarının iyileşmesi, yurtdışından yurtiçine gelecek gelire bağlı olmakta ve gelen gelir yurtiçinde yaşayan bireylerin gelirlerini de artırmaktadır. Tüketim teorilerinden sürekli gelir hipotezine göre gelirdeki artışın büyük bir kısmı tasarrufa ayrılmaktadır. Dolayısıyla dış ticaret haddindeki iyi yönlü iyileşmelerin, gelir ve tasarrufu artırması beklenmektedir.

Enflasyonun yükselmesinin ihtiyati sebeplerden dolayı tasarrufları artırması beklenmektedir. Ayrıca, enflasyonda beklenmeyen bir yükselme, bireylerin, sabit getirili varlık üzerindeki sermaye kayıplarını telafi etmek için tasarruf sağlamasına yol açmaktadır (Serres ve Pelgrin, 2003: 128). Ancak enflasyonun artması ile oluşabilecek aşırı belirsizlik ve kriz ortamıyla beraber bireylerin finansal enstrümanlara güvenleri azalacağından tasarruflarda azalmalar da gerçekleşebilmektedir (Grigoli vd., 2014:10).

Modigliani'nin yaşam döngüsü hipotezine göre nüfusun yaş yapısı tasarruf davranışlarını etkilemektedir. Bireyler belirli yaşlarda tasarruf eğiliminde, belirli yaşlarda ise tüketim eğiliminde olmaktadır. Şöyle ki, bireyler gençlik ve yaşlılık dönemlerinde daha az tasarrufta bulunurlarken sadece verimli olduğu senelerde tasarruf eğiliminde olmaktadır. Çalışma çağındaki nüfus oranının yüksek olduğu toplumlarda insanlar, emeklilik için tasarruf ettiklerinden dolayı tasarruf oranları yüksek olmaktadır (Modigliani, 1966: 166). Tasarruf düzeyini etkileyen bir başka demografik değişken, kentleşme oranıdır. Kentleşme oranının artması, tasarruf oranlarını düşürmekte ve bu sebeple tasarrufları azaltıcı etki yaratmaktadır. Kentte yaşayan bireyler kırsalda yaşayanlara göre daha çok tüketim

olanağına sahip olduğu için kentleşmenin tasarruf üzerine etkisi negatif olmaktadır(Bhandari vd., 2007: 209).

Teorik olarak reel faiz oranlarının tasarruf üzerine etkisi, birbirine zıt olan gelir ve ikame etkileri sebebiyle belirlenememektedir. şimdiye kadar faiz oranları ile tasarruflar arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma yapılırken, bazı çalışmalarda faiz oranları ile tasarruflar arasında pozitif ilişki bulunurken bazı çalışmalarda negatif hatta bazılarında herhangi bir ilişki bulunamadığı görölmektedir.

Borçlanma kısıtının tasarruflar üzerindeki etkisini incelemek için kredi seviyesi/GSYİH veya kredi değişimi/GSYİH oranları kullanılmaktadır. Borçlanma kısıtı, bireylerin olumsuz olan tasarruf davranışlarını olumlu yönde değiştirebilmektedir. Örnek üzerinde açıklamak gerekirse, yakın zamanda bir geziye çıkmak isteyen tüketici borçlanarak gezi masrafını karşılamak isterse tasarruf yapamayacaktır. Fakat borçlanma yerine para biriktirme yoluna giderse, pozitif tasarruf sağlayacaktır. Marjinal fayda sağlayan gayrimenkul gibi belirli dayanıklı varlıkları satın alma arzusu tasarruflara olumlu etkide bulunmaktadır(Gersovitz, 1988: 392).

Ölkelerin düşük tasarruf seviyesinde olması, yatırım ve büyümeyi finanse edememesine ve böylelikle de yurtdışı finansmanına ihtiyaç duymasına sebep olmaktadır. Bu durumda cari açığın artmasına sebep olmakta ve dolayısıyla da tasarruf oranları ile cari açık arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır(Grigoli vd., 2014: 10).

Derin bir finansal sistem, bireylerin tasarruf tercihlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bireyler, finansal sistemin derin olması durumunda tasarruf araçlarına daha rahat ulaşabilecek ve finansal araç çeşitliliği sağlayarak daha fazla tasarruf yapma imkânı sağlayacaktır. Dolayısıyla finansal derinlik ile tasarruflar arasında anlamlı ve pozitif ilişki bulunmaktadır(Edwards, 1996: 39).

Tasarruf tercihlerini etkileyen diğer bir faktör de bireylerin gelir dağılımıdır. Gelirleri yüksek olan bireyler daha düşük olanlara göre daha fazla tasarruf eğiliminde olurlar. Gelir dilimlerinden üstteki en zengin yüzde 20'lik kesim en fazla tasarruf yapan kesimdir. Gelir dilimlerinde zenginden fakire doğru dilim dilim tasarruf oranları da düşmektedir(Dynan vd., 2004: 438).

2. Türkiye'de Tasarruf Düzeyi: Özel ve Kamu Kesimi Tasarruflarının Belirleyicileri

Türkiye'nin yüksek ve istikrarlı bir ekonomik büyüme sağlayabilmesi, ölkede cari işlemler dengesinin sağlanması, enflasyon ile mücadele edilebilmesi için yurtiçi tasarruflarının yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Tasarrufların düşük seviyede olması, gerekli yatırımlar için finansman eksikliğine, bununla birlikte üretim ve istihdam seviyelerinin azalmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda yatırımları finanse edebilmek için yurtdışı tasarruflara başvurulması da ülke ekonomisinin kırılganlığını artırmaktadır. Türk ekonomisi son yıllarda tasarruflar ile finanse edilemeyen yatırımlar için yurtdışı finansman kaynaklarına başvurmuş ve bu durum da ülke ekonomisinin yurt içi ya da yurtdışı gelişmelere karşı daha kırılgan olmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla yurtiçi tasarruflar sadece yatırımlar için sağlanan finansman değil, aynı zamanda güçlü ve istikrarlı bir ekonominin en önemli kaynaklardan biridir.

Türkiye’de ekonomi politikaları belirlenirken tasarrufların da hesaba katılması, makroekonomik göstergeler üzerine sağladığı olumlu etki açısından önem arz etmektedir. Ekonomi yöneticilerinin, birey ve kurumların tasarruflarının artması için finansal okuryazarlığı artırıcı ve tasarruf bilincinin yayılması için gerekli düzenlemelere öncelik vermeleri gerekmektedir. Bu bağlamda tasarruf yapan birey veya kurumlara vergi muafiyeti ya da devlet katkısı gibi kârlı ve ilgi çeken uygulamalar ile tasarruf birikimi teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Ekonomi yöneticileri tarafından özellikle yastık altına itilen tasarrufların finansal piyasalara kazandırılması için finansal araç çeşitliliğinin artırılması ve devlet güvencesi ile tasarruf sahiplerinin haklarının korunması önem arz etmektedir.

Türkiye’de kamu tasarruf açığının ve borçların giderek artması neticesinde Şubat 2001 de geniş çaplı bir ekonomik kriz meydana gelmiştir. Yüksek faiz oranlarının olduğu bu süreçte kamu tasarruflarının dibe vurduğu, özel tasarrufların ise arttığı görülmüştür. 2001 yılında özel tasarrufların GSYH içerisindeki payı %25,5 olarak gerçekleşirken, kamu tasarruflarının GSYH içerisindeki payı %-7,1 olarak gerçekleşmiştir(Bkz. Tablo 1).

2001 krizi, birçok makroekonomik göstergeleri olumsuz etkilemiş, borçlar ve faiz oranları önemli ölçüde artmıştır. 2002 yılından itibaren uygulanan sıkı maliye politikaları sayesinde kamu tasarruf açıklarında azalmalar gerçekleşmiştir. Böylelikle kamu tasarruflarında artış olurken, özel tasarruflarda da azalmalar ortaya çıkmıştır. Kamu tasarruflarındaki artışın, özel tasarruflardaki azalmadan daha az olmasından dolayı toplam tasarruf oranlarında da düşüş gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, 2000’li yıllarda yaşanan toplam tasarruftaki düşüşün, özel tasarruflardaki düşüşten kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Tablo I. 2000-2017 Dönemi Tasarrufların ve Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYH İçindeki Payı(%)

	Kamu Tasarrufu	Özel Tasarruf	Yurtiçi Toplam Tasarruflar	Kamu Sabit Sermaye Yatırımları	Özel Sabit Sermaye Yatırımları	Sabit Sermaye Yatırımları
2000	-3,4	24,2	20,9	5,0	17,3	22,3
2001	-7,0	27,7	20,7	4,6	13,5	18,1
2002	-4,7	26,4	21,7	4,8	14,8	19,6
2003	-4,0	24,0	19,9	3,7	17,2	20,8
2004	-0,9	22,4	21,5	3,1	22,3	25,4
2005	2,7	20,2	22,9	3,6	23,0	26,7
2006	4,0	20,0	24,0	3,6	25,1	28,7
2007	2,3	21,0	23,3	3,7	24,4	28,1
2008	1,6	22,3	24,0	3,9	22,9	26,8
2009	-0,8	22,2	21,4	3,9	18,5	22,4
2010	1,5	19,8	21,3	4,1	20,8	24,9
2011	3,4	19,0	22,5	3,8	24,2	28,1
2012	2,6	20,1	22,8	3,8	23,5	27,3
2013	2,9	20,2	23,2	4,3	24,2	28,5
2014	2,7	21,8	24,4	3,9	25,0	28,9
2015	3,6	21,1	24,8	4,1	25,6	29,7
2016	2,7	21,7	24,5	4,1	25,3	29,3
2017	2,0	23,0	25,0	4,0	26,0	30,0

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, TBB Bankalarımız Kitabı 2017, Ekonomik Göstergeler

2001 yılında özel tasarruf oranı %27,7 iken, bu oranın 2006 yılına gelindiğinde %20 seviyesine kadar düştüğü görülmektedir. 2007-2008 yıllarında özel tasarruflarda bir miktar artış olsa da ilerleyen yıllarda faiz oranlarının düşmesi ve tüketimin artmasıyla birlikte özel tasarrufların da azaldığı gözlemlenmiştir. TÜİK, 2015 yılında tasarruf oranlarını hesaplama yöntemini değiştirmiş ve eski hesaba göre %15 seviyelerinde olması gereken oran, yeni hesaplama yöntemiyle %24,8 oranında hesaplanmıştır. 2017 yılına gelindiğinde kamu tasarrufları %2 düzeyinde kalırken, özel tasarruf oranının %23, toplam tasarruf oranının ise %25 olarak gerçekleştiği görülmektedir(Bkz. Tablo 1).

2000-2017 döneminde sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payları incelendiğinde ise toplam sabit sermaye yatırımlarının 2006 yılında %28,7 seviyesine kadar çıktığı, 2008 yılında yaşanan küresel krizle birlikte bir miktar düşüş gerçekleşse de 2010 yılından itibaren tekrar artmaya başladığı görülmektedir. 2017 yılına gelindiğinde ise toplam sermaye yatırımlarının %30'luk oran ile son 17 yıldaki en yüksek seviyesine çıktığı görülmektedir.

Tasarruf oranlarının son yıllarda düşmesinin ana nedenlerinden bir tanesi dayanıklı tüketim mallarının talebinde görülen artışlardır. Bankalar, makroekonomik şartların iyileşmesi ve dışarıdan finansmanın artmasıyla birlikte tüketici kredilerini artırmış ve bu durum da taşıt ve konut gibi dayanıklı tüketim malların alımlarını önemli ölçüde artırmıştır. Tablo 2 incelendiğinde 2001 krizinden sonra 2012 ve 2014 yılı hariç kredi miktarlarının sürekli arttığı görülmektedir. 2017 yılında toplam kullanılan kredi miktarı 220,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu kredi miktarının 146,3 milyar TL'sini ihtiyaç kredileri oluştururken, 68,4 milyar TL'sini konut kredileri, 5,6 milyar TL'sini ise taşıt kredileri oluşturmaktadır. Diğer taraftan 2000'li yılların başlarında kredi kullanan kişi sayısı 1 milyon civarı iken bu sayı yıllar itibariyle artarak son yıllarda yaklaşık 10-11 milyon düzeyine ulaşmıştır(Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. 2000-2016 Dönemi Banka Kredilerinin Dağılımı

Dönem	Kullanılan Miktar, Milyon TL					Kişi Sayısı				
	Taşıt	Konut	İhtiyaç *	Diğer **	Toplam	Taşıt	Konut	İhtiyaç *	Diğer **	Toplam
2000	2.340	673	0	2.675	5.687	352.857	58.615	0	2.399.188	2.810.660
2001	286	48	0	813	1.147	47.108	2.911	0	817.014	867.033
2002	1.198	258	0	1.860	3.317	79.140	10.915	0	1.184.837	1.274.892
2003	4.689	805	0	4.989	10.483	238.507	26.992	0	2.016.503	2.282.002
2004	8.457	2.713	0	10.175	21.344	401.533	100.449	0	2.894.163	3.396.145
2005	6.836	12.967	15.233	4.348	39.384	354.775	272.252	6.519.520	2.063.277	9.209.824
2006	5.373	15.604	19.975	652	41.604	268.803	268.274	4.075.574	366.314	4.978.965
2007	5.178	15.535	27.538	1.603	49.853	195.241	240.799	4.691.232	209.975	5.337.247
2008	5.029	15.360	31.938	2.919	55.246	168.314	237.283	5.026.694	405.893	5.838.184
2009	4.863	21.222	39.921	122	66.129	142.691	337.203	6.056.603	4.239	6.540.736
2010	7.780	31.821	60.532	2.885	103.019	225.851	452.477	6.975.350	388.022	8.041.700
2011	8.036	29.756	69.404	5.631	112.827	202.441	414.033	7.650.366	699.625	8.966.464
2012	7.376	28.469	65.359	10.475	111.678	184.114	372.802	7.338.749	1.089.195	8.984.860
2013	11.135	50.400	97.841	22.384	181.759	209.651	595.772	8.558.632	1.802.195	11.166.250
2014	7.699	36.524	83.360	23.623	151.206	129.203	383.432	8.060.171	2.136.627	10.709.433
2015	7.025	46.786	105.354	5.877	165.042	137.240	438.167	9.336.725	583.586	10.495.718
2016	5.057	57.096	121.427	39	183.620	126.789	475.132	9.346.712	4.786	9.953.419
2017	5.561	68.449	146.308	43	220.361	124.274	495.563	10.176.310	4.750	10.800.897

Kaynak: TBB

*Dayanıklı tüketime malları, yarı dayanıklı tüketime malları ile evlilik, eğitim ve sağlık için kullanılan tüketici kredileri.

**Bu grupların herhangi birisinde sınıflandırılmayan krediler.

3. Literatür Taraması

Tasarruf kavramı ile ilgili olarak literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Corbo ve Schmidt-Hebbel, yaptıkları çalışmada gelişmekte olan ülke ekonomilerinde kamu politikaları ve tasarrufları incelemiş ve çalışmanın sonucunda cari açık artışının tüketimi artıracacağı ve dolayısıyla da tasarruf oranlarını düşüreceği sonucuna ulaşmışlardır(Corbo ve Schmidt-Hebbel, 1991: 17)

Edwards yaptığı çalışmada Latin Amerika tasarruf oranları özelinde tasarrufun belirleyicilerini teorik ve ampirik olarak incelemiştir. Çalışmanın neticesinde tasarrufun belirleyicisi olarak en önemli değişkenin kişi başı gelir olduğu bulunmuştur. Edwards ayrıca sosyal güvenlik yardımlarının özel tasarruflar üzerinde pozitif etkisi olduğunu, yüksek kamu tasarruflarının ise özel tasarrufları azalttığını ortaya koymuştur(Edwards, 1996: 40).

Dayal- Gulati ve Thimann yaptıkları çalışmada Güneydoğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinde özel tasarrufun belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmanın neticesinde kişi başına düşen GSYH, enflasyon oranı, finansal derinlik(M_2 /GSYH) ve zorunlu emeklilik fonlarının tasarruf üzerine pozitif etkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır(Dayal- Ghulati ve Thimann, 1997: 3).

Masson ve diğerleri yaptıkları çalışmada gelir seviyesi, dış ticaret haddi ve reel faiz oranlarının tasarruflar üzerine olumlu etkilerinin olduğunu ortaya koymuşlardır(Masson vd., 1998: 497).

Loayza ve diğerlerinin tasarruf oranlarının belirleyicilerini inceledikleri çalışmada gelir seviyesi, ile dış ticaret haddi değişkenlerinin tasarruflar üzerine olumlu, reel faiz oranları, kamu tasarrufları, borçlanma kısıtı, cari açık, kentleşme oranı ve yaşlı-genç bağımlılık oranlarının² tasarruflar üzerine olumsuz etkilerinin olduklarını ortaya koymuşlardır(Loayza vd., 2000: 173-177).

Gutiérrez yaptığı çalışmanın neticesinde kişi başı GSYİH büyümesi, enflasyon ve finansal derinlik ile tasarruflar arasında pozitif ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanında faiz oranları ve gelir dağılımının tasarruf üzerinde belirsiz etkileri olduğunu tespit etmiştir(Gutiérrez, 2007:8).

Park ve Shin yaptıkları çalışmada Asya ülkelerinin tasarruf ve yatırım oranlarının, GSYH ve demografik faktörler gibi temel belirleyicileri tarafından nasıl açıklanabileceğini araştırmışlardır. Çalışmanın neticesinde kişi başına GSYH ile tasarruflar arasında pozitif bir ilişki olduğunu, yaşlı bağımlılık oranının tasarruf ve yatırımlar üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduklarını, genç bağımlılık oranının ise tasarruf üzerinde anlamlı bir ilişkisi olmadığını ortaya koymuşlardır(Park ve Shin, 2009:14).

2 Genç Bağımlılık Oranı = $\frac{15 \text{ Yaş Altı Nüfus}}{15-64 \text{ Yaş Arası Nüfus}} * 100$

Yaşlı Bağımlılık Oranı = $\frac{64 \text{ Yaş Üstü Nüfus}}{15-64 \text{ Yaş Arası Nüfus}} * 100$

Ismail ve Rashids yaptıkları çalışmada Pakistan'da çeşitli sosyal, ekonomik ve demografik değişkenlerin 1975 ve 2011 yılları arasındaki dönemde hane halkı tasarrufuna etkisini analiz etmişlerdir. Yaptıkları çalışmanın neticesinde kamu tasarrufunun hane halkı tasarrufuna etkisini hem kısa vadede hem de uzun vadede olumlu bulmuşlardır. Enflasyonun hane halkı tasarrufuna etkisini kısa vadede de uzun vadede olumsuz bulmuşlardır. Kişi başına milli gelir ve kişi başına büyümenin uzun dönemde tasarruflar üzerine pozitif ve anlamlı etkisi olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca yaşlı bağımlılık oranlarının artmasının hane halkı tasarruf seviyesini hem kısa vadede hem de uzun vadede azalttığını ortaya koymuşlardır (Ismail ve Rashids, 2013: 530).

Finlay ve Price, yaptıkları çalışmada Avustralya'da hanehalkının tasarruf davranışlarını incelemiştir. Çalışmanın neticesinde yüksek servetin Avustralya'da hanehalkı tüketimi üzerinde önemli derecede olumlu bir etkiye sahip olduğu ve bu nedenle tasarruf yapmayı olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır (Finlay ve Price, 2014: 14).

Kostakis, yaptığı çalışmada Yunanistan'daki mali kriz sırasında sosyoekonomik faktörler ile hanehalkı tasarrufları arasındaki ilişkiyi ampirik olarak değerlendirmiştir. Çalışmanın neticesinde tasarrufun en önemli belirleyicisinin gelir düzeyi olduğu ortaya koyulmuştur. Medeni durum, eğitim düzeyi, istihdam türü ve ekonomik durum istatistiksel olarak anlamlı parametreler olarak tahmin edilmiştir. Çalışmada erkeklerin kadınlara göre daha fazla tasarruf yaptıkları, daha yüksek eğitim seviyesine sahip tüketicilerin daha fazla tasarruf yaptıkları ve evli tüketicilerin daha az para tasarrufu yaptıkları tespit edilmiştir (Kostakis, 2015: 7).

Grigoli ve diğerleri yaptıkları çalışmada özel tasarrufun belirleyicilerini incelemişler ve çalışmanın neticesinde gelir düzeyi, büyüme ve enflasyon ile tasarruflar arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Diğer taraftan yaşlı bağımlılık oranı, kentleşme oranı ve kamu tasarrufları ile özel tasarruflar arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır (Grigoli vd., 2016: 173-174).

Otivu ve diğerleri yaptıkları çalışmada Nijerya'da özel yurtiçi tasarruflarının belirleyicilerini (1981- 2015) incelemişlerdir. Onlar, çalışmanın neticesinde finansal derinlik ve kişi başına düşen GSYH ile tasarruflar arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Enflasyon oranı ile tasarruflar arasında istatistiksel olarak anlamsız da olsa negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca faiz oranı ve özel tasarruflar arasında pozitif ama önemsiz bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır (Otivu vd., 2018: 37-38).

Tablo 3. Tasarrufun Belirleyicileri İle İlgili Literatürde Yer Alan Bazı alışmalar

Yazar	alışmanın Adı	Değişkenler	Model	Sonuç
Vittorio CORBO ve Klaus SCHMİDT-HEBBEL (1991)	Public Policies and Saving in Developing Countries	Gelir, Zorunlu Emeklilik, Cari Açık ve Kamu Tasarruf	İki Aşamalı EKK	çalışmanın sonucunda cari açık artışının tüketimi artıracadı ve tasarruf oranlarını düşüreceği sonucuna ulaşılmıştır.
Anuradha DAYAL-GULATİ ve Christian THİMANN (1997)	Saving in Southeast Asia and Latin America Compared: Searching for Policy Lessons	Kişi Başına GSYH, Enflasyon Oranı, Finansal Derinlik ve Zorunlu Emeklilik	Panel Data	Kişi başına GSYH, enflasyon oranı, finansal derinlik ve zorunlu emeklilik fonlarının tasarruf üzerine pozitif etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Sebastian EDWARDS(1996)	Why are Latin America' s savings rates so low? An international comparative analysis	Kişi Başına GSYH, Sosyal Güvenlik Yardımı ve Kamu Tasarrufu	Panel ve Cross-Country Regresyon	Tasarrufun belirleyicisi olarak en önemli değişkenin kişi başı gelir olduğu bulunmuştur. Sosyal güvenlik yardımlarının özel tasarruflar üzerinde pozitif etkisi olduğunu, yüksek kamu tasarruflarının ise özel tasarrufları azalttığı tespit edilmiştir.
Norman LOAYZA, Klaus SCHMİDT-HEBBEL ve Luis SERVEN(2000)	Saving in Developing Countries: An Overview	Gelir Seviyesi, Dış Ticaret Haddi, Reel Faiz Oranları, Borçlanma Kısıtı, Cari Açık ve Yaşlı-Genç Bağımlılık Oranı	Cross-Country Time-Series (Panel) Samples	Gelir seviyesi ile dış ticaret haddi değişkenlerinin tasarruflar üzerine olumlu, reel faiz oranları, borçlanma kısıtı, cari açık ve yaşlı-genç bağımlılık oranlarının tasarruflar üzerine olumsuz etkilerinin oldukları tespit edilmiştir.
Mario GUTİERREZ(2007)	Savings in Latin America after the mid 1990s. Determinants, Constraints and Policies	Kişi Başına GSYİH Büyümesi, Enflasyon Oranı, Finansal Derinlik, Faiz Oranları, Dış Ticaret Haddi ve Gelir Dağılımı	Panel Data	Kişi başı GSYİH büyümesi, enflasyon ve finansal derinlik ile tasarruflar arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında ulusal tasarruflar ile faiz oranları, dış ticaret haddi ve gelir dağılımı arasındaki ilişki korelasyon eksikliğinden dolayı literatürde yer alan muğlak kanıtlarla uyum göstermektedir.
Donghyun PARK ve Kwanho SHİN(2009)	Saving, Investment, and Current Account Surplus in Developing Asia	Kişi Başına GSYH, Yaşlı Bağımlılık Oranı, Genç Bağımlılık Oranı	Cross-Country Data Time-Series Variation	Kişi başına GSYH ile tasarruflar arasında pozitif bir ilişki olduğu, yaşlı bağımlılık oranının tasarruf ve yatırımlar üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu, genç bağımlılık oranının ise tasarruf üzerinde anlamlı bir ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir.
Aisha ISMAİL ve Kashif RASHİD(2013)	Determinants of Household Saving: Cointegrated Evidence from Pakistan (1975–2011)	Kamu Tasarrufu, Enflasyon, Kişi Başına GSYH, Yaşlı Bağımlılık Oranı	Johansen Cointegration Analysis	Kamu tasarrufunun hane halkı tasarrufuna etkisi hem kısa hem de uzun vadede olumlu bulunmuştur. Enflasyonun hanehalkı tasarrufuna etkisi kısa vadede de uzun vade de olumsuz bulunmuştur. Kişi başına milli gelir ve kişi başına büyümenin uzun dönemde tasarruflar üzerine pozitif ve anlamlı etkisi olduğunu bulunmuştur. Ayrıca yaşlı bağımlılık oranlarının artmasının hane halkı tasarruf seviyesini hem kısa vadede hem de uzun vadede azalttığı tespit edilmiştir.

Richard FİNLAY ve Fiona PRİCE(2014)	Household Saving in Australia	Kişi Başına GSYH, Servet	Cross-Sectional Analysis - Time Series Analysis	Çalışmanın neticesinde yüksek servetin Avustralya'da hanehalkı tüketime üzerinde önemli derecede olumlu bir etkiye sahip olduğu ve bu nedenle tasarruf yapmayı olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.
Ioannis KOSTAKİS(2015)	The Determinants of Households' Savings during the Recession: Evidence from Greece	Kişi Başına GSYH, Medeni Durum, Eğitim Düzeyi, İstihdam Türü	OLS, 2SLS ve Tobit Regression Models	Çalışma, tasarruf üzerine en önemli faktörün gelir düzeyi olduğunu ortaya koymuştur. Medeni durum, eğitim düzeyi, istihdam türü ve ekonomik durum istatistiksel olarak anlamlı parametreler olarak tahmin edilmiştir. Erkeklerin kadınlara göre daha fazla tasarruf yaptıkları, daha yüksek eğitim seviyesine sahip tüketicilerin daha fazla tasarruf yaptıkları ve evli tüketicilerin daha az para tasarrufu yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.
Francesco GRİGOLİ, Alexander HERMAN ve Klaus SCHMİDT-HEBBEL(2016)	The Impact of Terms of Trade and Macroeconomic Regimes on Private Saving	Gelir Düzeyi, Büyüme, Enflasyon, Yaşlı Bağımlılık Oranı, Kentleşme Oranı ve Kamu Tasarrufları	The Two-Step System GMM (S-GMM)	Gelir düzeyi, büyüme ve enflasyon ile tasarruflar arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan yaşlı bağımlılık oranı, kentleşme oranı ve kamu tasarrufları ile özel tasarruflar arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.
Otiwu K., Okere P.A ve Uzowuru L.N(2018)	Determinants of Private Domestic Savings in Nigeria (1981- 2015)	Kişi Başına GSYH, Enflasyon Oranı, Faiz Oranı ve Finansal Derinlik	Vector Error Correction Model (VECM)	Finansal derinlik ve kişi başına düşen GSYH ile tasarruflar arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişki olduğu, enflasyon oranı ile tasarruflar arasında istatistiksel olarak anlamsız da olsa negatif bir ilişki olduğu ve faiz oranı ile özel tasarruflar arasında pozitif ama önemsiz bir ilişki olduğu ortaya koyulmuştur.

Kaynak: Tablo konu ile ilgili literatür taranarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

4. Uygulama

4.1. Uygulamanın Amacı

Hanehalkı tasarrufları bir ülke ekonomisi için hem yatırım finansman kaynağı hem de makroekonomik istikrarın sağlanması için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle hanehalkı

tasarruf birikimindeki artış önem arz etmekte ve bireylerin tasarruf eğilimini etkileyen faktörlerin tespiti ise bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır.

4.2. Uygulamanın Yöntemi

Değişkenler arasındaki ilişkinin modellenebilmesi için zaman seri analizinde çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Bu kapsamda değişkenlerin tamamı için öncelikle birim kök analizi ya da diğer bir ifade ile durağanlık testi uygulanmıştır. Değişkenlerin birim kök testi Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ile incelenmiştir.

Değişkenlerin durağanlığı incelendikten sonra regresyon modelinin güvenilir tahmin vermesi için sahip olması gereken belli varsayımlar ile sapmaların varlığı test edilmiştir. Bu kapsamda normallik, çoklu doğrusal bağlılık, otokorelasyon ve sabit varyans varsayımları test edilmiştir. Söz konusu varsayımlar da test edildikten sonra çalışmada bir bağımlı ve birden fazla bağımsız değişken olmasından dolayı çoklu regresyon modeli kullanılmış, parametreler ise En Kk Kareler Yöntemi(EKK) ile tahmin edilmiştir. EKK yönteminin tercih edilmesinin sebebi, belli varsayımlara sahip olması durumunda güvenilir tahminler vermesindedir. EKK yöntemi, sabit parametre ve eğim parametrelerinin tahmin edilmesinde kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir. EKK yönteminin kullanıldığı regresyon modelinde tasarruf değişkeni bağımlı, diğer değişkenler bağımsızdır.

4.3. Uygulamada Kullanılan Değişkenler ve Veriler

Çalışmadan kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu, Dünya Bankası ve Kalkınma Bakanlığının internet sitesinden temin edilmiş olup, 1996 ile 2017 yıllarında gerçekleşen yıllık verileri kapsamaktadır. Çalışma 5 değişken ve 22 gözlemden oluşmaktadır. Çalışmada literatürde yer alan bütün değişkenler test edilmiş fakat yalnızca 5 değişken anlamlı sonuç verdiği için 1 bağımlı ve 4 bağımsız olmak üzere 5 değişken modele dâhil edilmiştir. Söz konusu bu değişkenlerden tasarruf(S/GSYH) bağımlı değişken, kişi başına düşen GSYH(KGSYH), enflasyon oranı(P), para arzı(M2) ve genç bağımlılık oranı(GBO) ise bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Tasarruf oranı, kişi başına düşen GSYH ve para arzı değişkenlerin logaritması alınarak modele dâhil edilmiştir. Bu üç değişkenin logaritmasının alınması ile serinin değerleri arasındaki farkların azalması ve serinin durağanlaşması sağlanmıştır.

4.4. Uygulamaya Yönelik Bulgular

Yapılan ampirik çalışmada öncelikle değişkenler Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ile incelenmiştir. Çalışmanın kapsadığı dönemlerde yaşanan krizlerin de etkisiyle kırılmalıklara sahip olmadığına bakılmış ve serilerin grafiklerinde kırılmalıkların olduğu görülmüştür. Bu sebeple burada kırılmalı birim kök testini incelemek daha yerinde olmaktadır. Kırılmalı birim kök testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlerin ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişken		ADF Test İsta- tistiği	Kritik Değerler			Prob.
			1%	5%	10%	
L(S/GSYH)	Sabit ve Trend	-5.299	-4.616	-3.710	-3.297	0.0030
L(KGSYH)	Sabit ve Trend	-6.471	-4.468	-3.645	-3.261	0.0002
P	Hiçbiri	-3.121	-2.680	-1.958	-1.608	0.0034
L(M2)	Trend ve Trend	-8.128	-4.616	-3.710	-3.297	0.0000
GBO	Sabit	-13.828	-3.788	-3.012	-2.646	0.0000

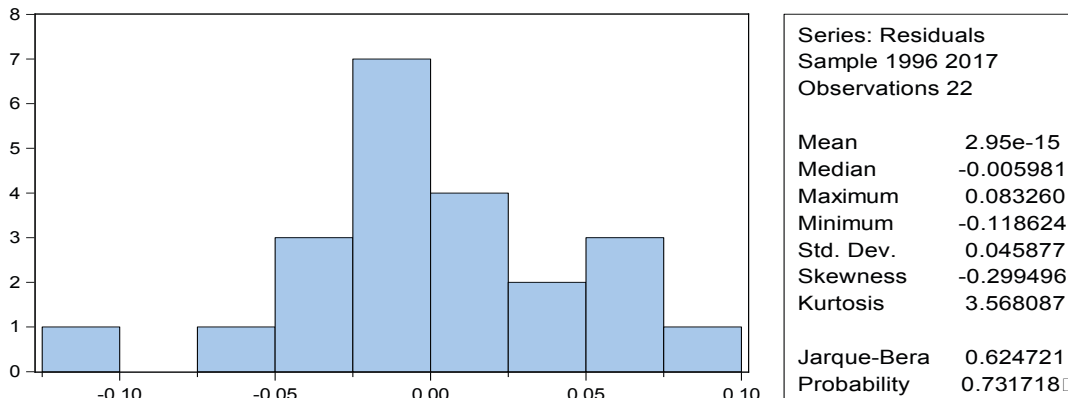
Tablo 4 incelendiğinde modelde yer alan değişkenlerin tümünün %5 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu başka bir deyişle birim kök olmadığı grlmektedir.

Değişkenlerin durağanlığını test ettikten sonra değişkenlerin varsayımlardan sapmaları incelenmiştir. Bu kapsamda normallik, otokorelasyon, çoklu doğrusal bağlılık ve sabit varyans varsayımları incelenmiştir.

Normallik varsayımı, hata terimlerinin ortalamasının sıfır ve varyanslarının sabit olduğu durumda sağlanmaktadır. Normallik varsayımı, parametreler için güven aralıkları oluşturulmasında ve anlamlılık testlerinde gerekmektedir. Normallik varsayımı Jargue-Bera Normallik testi ile incelenmiştir. Hipotezler ve Jargue-Bera Normallik testi sonuçları Grafik 1'deki gibidir:

H₀: Kalıntılar normal dağılıma uymaktadır.

H₁: Kalıntılar normal dağılıma uymamaktadır.

Grafik 1: Jargue-Bera Normallik Testi

Grafik 1 incelendiğinde Probability=0.731718 >0.05 olduğu ve H₀ hipotezinin reddedilemediği grlmektedir. Başka bir deyişle hata terimlerinin normal dağıldığını göstermektedir.

Diğer bir varsayım olan otokorelasyon, birbirini izleyen hata terimleri arasında ilişki olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Otokorelasyon olması durumunda tahmin edilen katsayı değerleri sapmalı, t testi ve F testi sonuçları olması gerekenden büyük çıkararak güvenilirlik ortadan kalkmaktadır. Otokorelasyon varsayımını test etmek için Durbin Watson testi ve daha sonra çıkan sonuca göre Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Testi uygulanmıştır. Şekil 4 otokorelasyon karar aşamasını göstermektedir.

Pozitif Otokorelasyon Bölgesi	Kararsızlık	$r=0$	Kararsızlık	Negatif Otokorelasyon Bölgesi
-------------------------------	-------------	-------	-------------	-------------------------------

Şekil 4. Otokorelasyon Karar Aşaması

Kaynak: Selahattin GÜRİŐ ve Ebru ÇAĞLAYAN, (2013), Ekonometri: Temel Kavramlar, İstanbul: DER Yayınları, s.496.

Durbin-Watson kritik değerleri Savin-White tablosuna göre, 22 gözlem ve 4 bağımsız değişken için $dU=1.797$ iken $dL=0.958$ olarak hesaplanmıştır. Modelde hesaplanan Durbin Watson değerine ise 1.36 olduğundan dolayı Şekil 3'e göre pozitif otokorelasyon kararsızlık bölgesinde kalmaktadır. O halde Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Testi bize otokorelasyonun olup olmadığı ile ilgili daha net sonuçlar verecektir. Hipotezler ve Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi sonuçları Tablo 5'teki gibidir:

H_0 : Otokorelasyon vardır.

H_1 : Otokorelasyon yoktur.

Tablo 5. Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi

F-statistic	1.597770	Prob. F(2,15)	0.2349
Obs*R-squared	3.863687	Prob. Chi-Square(2)	0.1449

Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Testi sonuçları incelendiğinde, Prob. Chi-Square(2) değerine (0.1449) >0.05 olduğu grlmektedir. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilmektedir. Başka bir ifadeyle otokorelasyonun olmadığı grlmektedir.

Çoklu doğrusal bağlılık, bağımsız deđiŐkenler arasında doğrusal bir iliŐkinin olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bağımsız deđiŐkenler arasında doğrusal bir iliŐkinin olması katsayı tahminlerinin yanlış tahmin edilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla modelde çoklu doğrusal bağlılık olmaması başka bir deyiŐle bağımsız deđiŐkenler arasında doğrusal bir ilişki olmaması gerekmektedir. Çoklu doğrusal bağlılığı test etmek için variance inflation factor (VIF) hesaplanmıştır. Modelde oklu doğrusal bağlılık olup olmadığını test etmek için de Centered VIF değerine bakılmaktadır. Centered VIF değerine için kesin net bir yöntem olmamakla birlikte genelde 5'den düşük veya 10'dan düşük değerler uygun kabul edilmektedir. Söz konusu değerin 10'dan kk olması modelde çoklu doğrusal bağlılık olmadığı anlamına gelmektedir(Craney ve Surles, 2007: 393).

Tablo 6. Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi (VIF)

Variable	Coefficient Variance	Uncentered VIF	Centered VIF
C	5.184.965	43874.93	NA
L(KGSYH)	0.014099	9.783.821	2.165.118
P	1.26E-06	1.689.227	8.499.513
L(M2)	0.017554	55469.30	3.717.239
GBO	0.000288	4.727.565	4.953.778

Tablo 6 incelendiğinde değişkenlerin Centered VIF değerlerinin 10'un altında hesaplandığı görülmektedir. Dolayısıyla çoklu doğrusal bağlantının önemsiz olduğu söylenebilmektedir.

EKK yönteminin varsayımlarından bir diğeri de hata terimlerinin sabit varyanslı olmasıdır. Hata terimleri sabit varyanslı olmadığı durumda EKK tahmincisinin hesaplanan varyans ve standart hataları yanlış hesaplanmaktadır. Bu durum t ve F istatistik değerlerinin sapmalı sonuçlar vermesine ve testlerin güvenilirliğinin ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Sabit varyans varsayımını test etmek için Breusch-Pagan-Godfrey testi uygulanmış olup hipotezler ve test sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

H0: Sabit varyans vardır.

H1: Değişen varyans vardır.

Tablo 7. Sabit Varyans Testleri

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey			
F-statistic	2.739960	Prob. F(4,17)	0.0631
Obs*R-squared	8.623671	Prob. Chi-Square(4)	0.0712
Scaled explained SS	6.611872	Prob. Chi-Square(4)	0.1579

Breusch-Pagan-Godfrey testi sonuçlarını incelediğimizde prob. değerlerinin 0,05'den büyük olduğu görülmektedir. Bu da H0 hipotezimizin reddedilmediğini ve sabit varyans olduğunu göstermektedir.

Netice itibariyle EKK için gerekli varsayımların sağlandığı görülmüştür. Model tahmini için EKK testi uygulanmış ve araştırmanın testleri %95 güven aralığı düzeyinde test edilmiştir. Modelimizin fonksiyonel hali aşağıdaki gibi oluşmuştur.

$$L(S/GSYH) = 8.741.336 + 0.401241 * L(KGSYH) + 0.003797 * P - 0.377542 * L(M2/GSYH) - 0.047003 * GBO$$

Tablo 8. Modelin Genel Tahmini

Dependent Variable	L(S/GSYH)			
Method	Least Squares			
Samples	1996-2017			
Included Observations	22			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	8.741.336	2.277.052	3.838.883	0.0013
L(KGSYH)	0.401241	0.118740	3.379.162	0.0036
P	0.003797	0.001121	3.385.787	0.0035
L(M2)	-0.377542	0.132491	-2.849.570	0.0111
GBO	-0.047003	0.016979	-2.768.262	0.0132
R-squared	0.692340	Mean dependent var		3.111.515
Adjusted R-squared	0.619949	S.D. dependent var		0.082709
S.E. of regression	0.050989	Akaike info criterion		-2.917.699
Sum squared resid	0.044198	Schwarz criterion		-2.669.735
Log likelihood	3.709.469	Hannan-Quinn criter		-2.859.286
F-statistic	9.563.933	Durbin-Watson stat		1.367.211
Prob(F-statistic)	0.000307			

Modelin genel tahminini gösteren Tablo 8 incelendiğinde öncelikle Prob(F-statistic) değerinin 0,05'ten küçük olduğu grlmektedir. Bu durum H0 hipotezinin red edildiğini ve modelin %95 güven düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Parametrelerin anlamlı olup olmadığını incelediğimizde ise bütün parametrelerin prob. değerlerinin 0,05'den küçük olduğu grlmektedir. Bu durum tüm parametreler için H0 hipotezinin reddedildiğini ve parametrelerin %95 güven düzeyinde anlamlı olduklarını göstermektedir.

Bağımsız değişkenlerin katsayıları incelendiğinde ise kişi başına düşen GSYH değerindeki %1'lik artışın tasarruf oranlarını %0,4 oranında artırdığı grlmektedir. Bu durum literatürde de anlatıldığı üzere gelirleri artan bireyler artan gelirlerinin bir kısmını tasarrufa ayırdıklarından dolayı gelir büyümesi ile tasarruflar arasında pozitif ilişki olduğunun ispatı niteliğindedir.

Enflasyon oranındaki bir birimlik artışın tasarrufları %0,3 oranında artırdığı grlmektedir. Enflasyon oranının artması ülkemizde özellikle ihtiyaati tasarrufları artırmaktadır. Bu durum da tasarruf değerlerine yansımaktadır. Dolayısıyla enflasyon oranının tasarruf üzerine etkisi literatürde yer alan çalışmalara benzer sonuçlar verdiği grlmektedir.

Para arzında gerçekleşen %1'lik artışın tasarruf oranlarını %0,3 oranında azalttığı grlmektedir. Bu durum da paranın tasarruf yerine tüketime kaydığını gösterdiği şeklinde ifade edilebilir. Son olarak demografik faktörlerden biri olan genç bağımlılık oranında bir birimlik artışın ise tasarruf oranlarını %4 oranında azalttığı grlmektedir.

Diğer taraftan bağımlı değişkenin ne kadarının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını gösteren gösterge olan belirlilik katsayısının 0,69 olduğu görölmektedir. Başka bir ifadeyle modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %69 oranında açıkladığı anlamına gelmektedir.

Sonuç

Ekonomik büyüme ve istikrar açısından önemli bir faktör olan tasarrufların ülke ekonomilerine en önemli katkısı hiç kuşkusuz gerekli yatırımlara finansman sağlamasıdır. Tasarrufa ayrılan fonların finansal sistem vasıtasıyla yatırımlara yönlendirilerek ekonomiye etkin bir şekilde aktarılması hanehalkının yaşam standardının yükselmesine, ekonomik büyüme ve istikrara olumlu katkı sağlayabilecektir. Diğer yandan yatırım olarak ekonomiye enjekte edilmeyen tasarruflar, yastık altında bekletilirse, ekonomiden bir sızıntıya neden olacak ve bu durum ne bireyin kendisine ne de ülke ekonomisine katkı sağlamayacaktır.

Literatürde bu zamana kadar tasarruf davranışlarının belirleyicileri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Genel olarak kişi başına GSYH, faiz oranı, enflasyon oranı, ihracat oranı, ithalat oranı, para arzı, borçlanma kısıtı, servet, yaşlı bağımlılık oranı, genç bağımlılık oranı, kentleşme oranı, eğitim durumu, medeni durum ve emeklilik sistemleri gibi değişkenler literatürde incelenmiştir. Bu değişkenlerin ülke tasarruflarının belirlenmesinde ülkelerin ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları itibariyle farklılık arz ettiği görölmektedir. Çalışmada uygulanan ampirik analizde 1996-2017 yıllarında Türk ekonomisinde bu değişkenlerden sadece dört tanesi anlamlı bulunmuş ve modele sadece bu değişkenler dâhil edilmiştir. İlgili değişkenler; kişi başına GSYH, enflasyon oranı, genç bağımlılık oranı ve para arzı değişkenleridir.

Bu çalışmada Türkiye’de yaşayan hanehalkı tasarruf davranışlarının belirleyicilerinin ekonometrik analiz uygulamasıyla test edilmesi amaçlanmıştır. Veriler TÜİK, Kalkınma Bakanlığı ve Dünya Bankasından olmak üzere 1996-2017 yılları arasındaki yıllık verileri kapsamaktadır. Bir bağımlı birden fazla bağımsız değişken olduğu için en uygun yöntemlerden biri olan EKK yöntemi uygulanmıştır. EKK yöntemini uygulamadan önce değişkenlerin durağanlığına bakılmış ve varsayımlarından sapmaları incelenmiştir. Değişkenlerin durağan olduğu ve varsayımların sağlandığı göröldükten sonra EKK yöntemi ile model tahmin edilmiştir.

Modele göre kişi başına düşen GSYH ve enflasyon oranlarının tasarruf oranları üzerine anlamlı ve pozitif, genç bağımlılık oranları ve para arzı değişkenlerinin ise tasarruf oranları üzerine anlamlı ve negatif etkisi olduğu görölmektedir. Bulunan sonuçlar ile literatürdeki sonuçlar benzerlik göstermiştir. Diğer taraftan değişkenlerin katsayıları incelendiğinde ise kişi başına düşen GSYH değerindeki %1’lik artışın tasarruf oranlarını %0,4 oranında artırdığı, enflasyon oranındaki bir birimlik artışın tasarrufları %0,3 oranında artırdığı, para arzında gerçekleşen %1’lik artışın tasarruf oranlarını %0,3 oranında azalttığı ve nihayet demografik faktörlerden biri olan genç bağımlılık oranındaki bir birimlik artışın tasarruf oranlarını %4 oranında azalttığı görölmektedir.

Bu çalışma Türkiye’nin istikrarlı ve yüksek bir ekonomik büyüme sergileyebilmesi, cari işlemler dengesinin sağlanabilmesi, enflasyon ile mücadele edilebilmesi için yurtiçi tasarrufların artırılması

gerekliliğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Son yıllarda tasarruflar ile karşılanamayan yatırımlar yurtdışı finansmanı ile karşılanarak ülke ekonomisinin yurt içi ya da yurtdışı gelişmelere karşı daha kırılğan olmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla yurtiçi tasarruflar yalnızca yatırımlar için sağılan finansman değil, bununla birlikte güçlü ve sürdürülebilir bir ekonominin en önemli kaynaklardan biridir.

Tasarrufların makroekonomik göstergeler üzerindeki olumlu etkisinin bilinmesi Türkiye’de ekonomi politikaları belirlenirken tasarrufların da hesaba katılmasına sebep olacaktır. Bu bağlamda karar mercilerinin hem bireylerin hem de kurumların tasarruf eğilimlerinin artması için gerekli düzenlemelere öncelik vermesi gerekmektedir. Bununla birlikte toplumda finansal okuryazarlığın artırılması ve eğitim sisteminde tasarruf bilincinin ders müfredatlarına alınarak kk yaşlarda öğrencilere tasarruf bilincinin aşılanması da tasarruf birikiminin oluşmasına fayda sağlayacaktır. Ayrıca tasarruf yapan birey ya da kurumlara vergi muafiyeti ve devlet katkısı gibi ilgi çekici öneriler getirilerek tasarruflar teşvik edilmelidir. Tasarrufların lke ekonomisine daha çok katma değer kazandırabilecek yatırımlara yönlendirilmesi konusunda kayıt dışı ve “yastık altı” diye ifade edilen evde muhafaza edilen tasarrufların ekonomiye dâhil edilmesi için daha fazla çaba gerekmektedir. Bununla birlikte finans araçları çeşitlendirilmeli ve devlet güvencesi verilmelidir.

Kaynakça

- ACKLEY, Gardner. (1957). “Liquidity Preference and Loanable Funds Theories of Interest:Comment”. The American Economic Review, 47(5), 662-673.
- ADELAKUN, O., Johnson. (2015). “An Investigation of the Determinants of Savings and Investment in Nigeria”. International Economics and Business, 1(2), 1-16.
- ADEWUYİ, Adeolu O., BANKOLE, Abiodun S. ve ARAWOMO, Damilola F. (2007). “What Determines Saving in the Economic Community of West African State (ECOWAS)?”. Journal of Monetary and Economic Integration, 10(2), 71-72.
- ALİMİ, R. Santos. (2013). “Keynes’ Absolute Income Hypothesis and Kuznets Paradox”. Munich Personal RePEc Archive. 1-16
- BHANDARI, Rabindra, DHAKAL, Dharmendra, PRADHAN, Gyan ve UPADHYAYA, Kamal. (2007). “Determinants of Private Saving in South Asia”. South Asia Economic Journal, 8(2), 205-217.
- CORBO, Vittorio ve SCHMİDT- HEBBEL, Klaus. (1991). “Public Policies and Saving in Developing Countries”. The World Bank Policy, Research and External Affairs Working Papers, 1-25.
- CRANEY, Trevor A. ve SURLES, James G. (2007). “Model-Dependent Variance Inflation Factor Cutoff Values”. Quality Engineering, 14(3), 391-403.
- DAYAL-GULATİ, Anuradha. ve THİMANN, Christian. (1997). Saving in Southeast Asia and Latin America Compared: Searching for Policy Lessons. IMF Working Paper No.97/110.
- DOUGLAS, M. ve ISHERWOOD, B. (1999). Tketimin Antropolojisi. (E. A. AYTEKİN, ev.) Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- DYNAN, Karen E., SKİNNER, Jonathan ve ZEL, Stephen P. (2004). “Do The Rich Save More?”, Journal of Political Economy, 112(2), 397-444.
- EDWARDS, Sebastian. (1996). “Why are Saving Rates So Different Across Countries?: An International Comparative Analysis?”. Journal of Development Economics, 51, 5-44.
- FİNLAY, Richard. ve PRİCE, Fiona. (2014). Household Saving in Australia. Research Discussion Paper.

- GERSOVÍTZ, Mark. (1988). "Saving and Development". *Handbook of Development Economics*, 1, 381-424.
- GIORGIONI, Gianluigi ve HOLDEN, Ken. (2003). "Does the Ricardian Equivalence Proposition Hold in Less Developed Countries?". *International Review of Applied Economics*, 17(2), 209-221.
- GRİGOLİ, Francesco, HERMAN, Alexander ve SCHMİDT-HEBBEL, Klaus. (2016). *The İmpact of Terms of Trade and Macroeconomic Regimes on Private Saving*. *Economic Letters*.
- GRİGOLİ, Francesco, HERMAN, Alexander ve SCHMİDT-HEBBEL, Klaus. (2014). *The World Saving*. IMF Working Paper.
- GUTİERREZ, Mario A. (2007). *Saving in Latin America After the Mid 1990s. Determinants, Constraints and Policies*. CEPAL - SERIE Macroeconomía Del Desarrollo.
- GÜRİŐ, Selahattin ve ÇAĞLAYAN, Ebru. (2013). *Ekonometri: Temel Kavramlar*. İstanbul: DER Yayınları.
- HAMBERG, D. (1955). "Investment and Saving in a Growing Economy". *The Review of Economics and Statistics*, 37(2), 196-201.
- HUO, Zhen, ve RİOS-RULL, José-Víctor. (2013). *Paradox of Thrift Recessions*, NBER Working Paper Series Paper No. 19443.
- ISMAİL, Aisha. ve RASHİDS, Kashif. (2013). "Determinants of Household Saving: Cointegrated Evidence from Pakistan (1975–2011)". *Economic Modelling*, 32(c), 524-531.
- K., Otiwu, P.A., Okere ve L.N., Uzowuru. (2018). "Determinants of Private Domestic Savings in Nigeria (1981-2015)". *International Journal for Innovation Education and Research*, 6(2), 21-40.
- KEYNES, John Maynard. (1964). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan and Co. Ltd.
- KOSTAKİS, Ioannis. (2015). *The Determinants of Households' Savings During Recession: Evidence from Greece*. The Greek Politics Specialist Group.
- LOAYZA, Norman, Klaus SCHMİDT-HEBBEL ve Luis SERVEN. "What Derives Private Saving Across The World?". *The Review of Economics and Statistics*, 82(2), 2000, 165-181.
- MALTHUS, Thomas R. (1827). *Definitions in Political Economy*. London: John Murray.
- MASSON, Paul R, BAYOUMI, Tamim ve SAMIEI, Hossein. (1998). "International Evidence On The Determinants Of Private Saving". *The World Bank Economic Review*, 12(3), 483-501.
- MODİGLİANİ, Frango. (1966). "The Life Cycle Hypothesis Of Saving, The Demand For Wealth And The Supply Of Capital", *Social Research*, 33(2), 160-217.
- PARK, Donghyun ve SHİN, Kwanho. (2009). *Saving, Investment, and Current Account Surplus in Developing Asia*. ADB Economics Working Paper Series No 158.
- RICCIUTI, Roberto. (2003). "Assessing Ricardian Equivalence". *Journal of Economic Survey*, 17(1), 2003, 55-78. HYPERLINK "javascript:WinOpen(250627);"
- SALOTTİ, S. (2010). "Global Imbalances and Household Savings: The Role of Wealth". *The Social Science Journal*, 47(1), 21-44.
- SAMUELSON, Paul. (1980). *İktisat*. (D. DEMİRGİL, Çev.) İstanbul: Menteş Kitapevi.
- SAY, Jean-Baptiste. (1971). *A Treatise on Political Economy*. New York: Augustus M. Kelley Publishers.
- SERRES Alain ve PELGRİN Florian. (2003). "The Decline In Private Saving Rates In The 1990s In Oecd Countries: How Much Can Be Explained By Non-Wealth Determinants?". *OECD Economic Studies* No36, 118-152.
- SMİTH, Adam. (1997). *Ulusların Zenginliği*. (A. YUNUS, & M. BAKIRCI, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.
- TONY, Malunond A. (2007). *Determinants of Domestic Saving Performance in Egypt An Empirical Study*. World Bank, African Development locks:ors, 17-42.